

Editörden

Emre Erdoğan

Zamanın ve mekânın sıkıştığı, radikal dönüşümlerin birbirini izlediği dönemlerde sosyal bilimcilerin işi her zamankinden zor oluyor. Bilimsel bilgi üretme kaygısı gözlemlenen hızlı değişimden kolaycı sonuçlar çıkarmanın önündeki en önemli engelken, bir insan olarak sosyal bilimcinin herkesi saran heyecandan etkilenmemesi imkânsız. Geçmişte gözlemlediğimiz üzere yaşananlara hemen anlam vermenin cazibesine kapılanlar “öforik” davranmakla suçlanırken, daha “soğukkanlı” davrananlar güvenlik içerisinde ürettikleri bilginin kamusallaşması için tasarlama, araştırma, değerlendirme, daha önemlisi yayınlama süreçlerinin tamamlanmasını bekliyorlar, bu da kayda değer bir zaman alabiliyor. Bilgiler derlenirken yaşanan heyecan kaybediliyor, bazen de tarihin akışı tam tersine dönebiliyor. Arap Baharı’nı düşünelim, yaşananların hızlı bir toplumsal dönüşüme yol açacağı ve bölgede demokratikleşmeye yol açacağından emin olan çok sayıda sosyal bilimci vardı, bir kısmı daha sonra “ne kadar yanıldık” başlıklı çalışmalar yayınladılar. Dolayısıyla tarih tarafından yanlış çıkarılma korkusu bilimsel bilginin kamusallaşması sürecinin zamana yayılmasıyla bir araya geldiğinde soğukkanlı, daha az yanılan ancak hem araştırmacı için hem de okuyucu için “tadı kaçmış” çok sayıda çalışmanın her şey geçtikten sonra kamunun erişimine ulaşması anlamına geliyor.

Geçtiğimiz yıl OpenAI tarafından geliştirilen ChatGPT aracının erişime açılmasıyla yaşanan küresel “heyecan” (hype), yapay zekâ (YZ) uygulamalarının 2023 yılının en ilgi çeken konusu olmasına yol açtı. Kabul edelim, ChatGPT’de vücut bulan YZ çok uzun zamandır yaşamımızda yer almasına karşın ilk defa elle tutulur, gözle görülür hale geldi. Elimizdeki rakamlara göre ChatGPT’nin günlük kullanıcı sayısı 14,2 milyon ve geçtiğimiz günlerde Gemini ismini alan Google Bard’ın 4,6 milyon; bu sayıların artması bekleniyor. Açık kaynak modellerin de piyasada yerini almasıyla çok daha fazla kullanıcının YZ uygulamalarına aşinalık kazanacağını söyleyebiliriz, buna ChatGPT üzerinden erişilebilen GPT uygulamaları da mutlaka katkı verecektir.

Şubat 2024’te yayınlanan *Reflektif*’in beşinci cilt birinci sayısının konusunu “YZ ve toplumsal etkileri” olarak belirlerken belki biz de bu küresel heyecanın etkisindeydik. YZ’nin gelişmesinin en fazla etkilediği mesleklerden birinin akademisyenlik olduğu kesin, YZ’yle sadece kendi araştırma ve üretme süreçlerimizde değil, öğrencilerimizin üretim pratikleriyle karşılaşmaktayız, belki de bu yüzden herkesin de YZ’den bizim kadar etkilenmiş olduğu yanılmasına kapıldık. Farklı disiplinlerden 1.600 akademisyenin katıldığı bir anket çalışması

katılanların dörtte birinin YZ araçlarını her gün kullandığını göstermişti, bugün bu oranın çok daha fazla olduğunu düşünebiliriz.¹ Kendi çalışma alanımızdaki bu hızlı dönüşümün toplumsal etkilerinin de hızla görülebileceğini düşünmek kabul edilebilir bir yanılığ olarak görülebilir.

YZ'nin toplumsal etkilerinin akademik olarak tartışılması için biraz “aceleci” davrandığımızı açtığımız makale çağrısına gelen yazıların görece düşük sayısı ile fark etmiş olduk. YZ'nin toplumu nasıl dönüştürdüğünü ve nasıl dönüştürebileceğini akademik bir platformda tartışma “cesaretine” sahip sosyal bilimci sayısı düşündüğümüz kadar çok değilmiş, bunu gördük.

Öte yandan gözlemediğimiz niceliksel bu zaafı niteliksel olarak gözlemediğimizi de özellikle belirtmemiz gerek. Dergimizde makaleler ve görüşler kısmında yer alan makaleler YZ'nin belki de hiç aklımıza gelmeyen boyutlarını detaylı bir biçimde bize sergiliyor. Basit bir ütopya-distopya gerilimi haricinde, YZ'nin her tür sosyallik gibi basit ikili ayrımların ötesinde hem fırsatlar, hem de tehditler sunan bir dönüşüm olduğuna bizi ikna eden makalelere yer verme şansına sahip olduk. M. Burak Ataserver **Bir Ad ve Disiplin Problemi Olarak Yapay Zekâ** başlıklı makalesinde yaptığımız adlandırmanın kavrayışımızı nasıl biçimlediğini bize gösteriyor, insan vücudunu sınır olarak kabul eden geleneksel ayrımın yerine YZ dahil her türlü aletin “antropoidin” bir uzantısı olduğu düşüncesini öne sürüyor. O zaman YZ bizim için “harici” bir unsur olmaktan ziyade bilincimizin bir parçası olarak görülebiliyor. YZ'nin bizim dünya algımızı nasıl değiştirebileceğini gösteren başka bir çalışma da Aysun Körlü Topan tarafından **Yapay Zekânın Ölüm ve Yas Kavramları Üzerine Etkisi: Thanabot Örneği** başlığıyla yazılmış durumda. Körlü Topan, YZ'nin –ve tabii ki dijitalleşmenin– bizim ve ayrılık dehşetiyle nasıl baş edebileceğimizi belirleyeceğini tartışırken, kayıplarımızın ardından onlara ait dijital varlıkları da kaybettiğimiz “dijital ölümün” verdiği acının fiziksel ölümden daha az olmadığını vurguluyor. Sevdiklerimizin yerine onlar gibi(ymiş) davranan thanabot'ları koyamayacağımız kesin ama YZ'nin böyle bir olanak sunması bile nasıl bir dönüşümün içerisinde olduğumuzu gösterebiliyor. YZ'nin karşı karşıya kaldığı etik sorunlara dikkat çeken Fatih Bildirici **Open-Source AI: An Approach to Responsible Artificial Intelligence Development** başlıklı makalesinde açık kaynaklı YZ platformlarının sağladığı avantajları vurguluyor. YZ'nin vaat ettiği kusursuzluk iddiasının yerindeliğini **'Kusurlu' Aklın Seçimi: "Sully" Filminin İncelenmesi** başlıklı makalesinde tartışan Tuba Sütüoğlu ise, modernitenin hiper-akılcılığının somutlaşmış hali olarak görülen YZ'nin kusursuzluğunun belki de en büyük kusuru olduğunu bize detaylı olarak gösteriyor. **Yapay Zekâ'nın Yasası Olabilir mi?** başlıklı makalesine yer verdiğimiz Ömer Fatih Tekin Kant'ı takip eden bir akıl yürütmeye “aklımı YZ'ye devretme!” şeklinde bir uyarıda bulunmakta.

Sayımızda yer verdiğimiz üç çalışma YZ'nin “sanat” ile ilişkisine dikkatimiz çekiyor. Ezgi Şen Atiker **Güzel Sanatlar Ekseninde Sorumlu Yapay Zekâ: Potansiyel Riskler ve Etik Boyut** adlı çalışmasında sanatçının yerini alma iddiasındaki YZ uygulamalarının atfedilen

bu görevi yerine getirip getiremeyeceğini tartışma açıyor ve etik kaygıları yok saymanın yaratacağı zararlara dikkatimizi çekiyor. Sertaç Oğul **In Tune with Ethics: Responsible Artificial Intelligence and Music Industry** adlı çalışmasında herkesin “bir tık ile” müzik üretimi yapmasını sağlayan YZ uygulamalarının sınır tanımazlığının olumsuz sonuçlarını vurgulamaktayken, Kübra Arslan **Yeni Teknolojiler Çağında Sanatı Üretmek ve Tüketmek** YZ’yi bir sanatçı olarak kabul edip edemeyeceğimiz gibi tehlikeli bir soruyu bize yöneltiyor.

YZ’nin hem sanatta hem de zanaatta yarattığı değişimi üç deneyimi çevirmenin Yağmur Nuhurat tarafında modere edilen sohbetlerinde görmekteyiz. **Üç Çevirmen, Üç Arkadaş: Zeynep Rona, Ayla Ortaç ve Celâl Üster’le Çeviri ve Yapay Zekâ Üzerine Bir Söyleşi** başlıklı çalışma okuyucusunda “iyi ki sevgilerimiz var!” hissi uyandırıyor, belki de daha önce yer verdiğimiz tartışmalarımızı bir derece yanıtlıyor.

Dergimizin bu sayısının dosya editörleri olan Suncem Koçer ve Erkan Saka YZ’nin toplumsal etkilerini hem sağladıkları “sosyal fayda”ya hem de bilgi düzensizliklerine karşı yaratabileceği doğrulama kalkanına değinerek iki ayrı çalışmada tartışıyorlar. Yürüttükleri katılımcı çalışmaların sonuç raporlarını dergimizde paylaşan Koçer ve Saka üzerine düşüneceğimiz çok fazla ipucu veriyorlar.

Dergimizde yer verdiğimiz ve dosya konumuzla dolaylı bir ilişkisi olan **Başarı Oyununda Matta Etkisi ve Ödülün Asimetrik Dağılımı** başlıklı makalesinde Mahmut Özer her toplumsal alanda daha sık gözlemlemeye başladığımız “ödüllerin performansa göre verilmesi” eğiliminin var olan eşitsizlikleri nasıl arttırdığını “Matta Etkisi” kavramıyla ve sosyal ağ analizinin bize sağladığı olanaklarla tartışıyor. Makalede de gösterildiği üzere başarının başarıyı çekmek gibi bir yan etkisi bulunuyor ve bu etki göz ardı edilerek yapılacak her türlü düzenleme eşitsizliği arttırıyor.

Engin Onuk tarafından yazılan bir kitap değerlendirmesi Elisebetta Costa’nın *Social Media in Southeast Turkey: Love, Kinship, and Politics* adlı çalışmasına odaklanıyor ve ihmal edilmiş bir alana dikkatimizi çekiyor. Dergimizde daha önce de yer verdiğimiz kitap değerlendirmelerinin sistematik hale gelmesini umuyoruz.

Reflektif Sosyal Bilimler Dergisi’nin Şubat 2024 tarihli sayısının hazırlıklarını yaparken aldığımız güzel bir haber dergimizin TRDizin tarafından endekslenmeye başladığı hakkındaydı. TRDizin gibi kapsamlı bir endeks tarafından arşivlenmenin hem dergimize daha geniş kapsamda daha fazla yayın gönderilmesini hem de daha geniş bir kesime erişmemizi sağlama potansiyeli nedeniyle heyecan verdiğini düşünüyoruz.

Dergimizin beşinci yılının ikinci sayısının konusu “Eleştirel Hayvan Çalışmaları” başlığını taşıyor. Ülkemizde ana-akımlaşmaktan çok uzak ancak büyük önem taşıyan bu dosya konusunun editörlüğünü Karun Çekem ve Özlem Güçlü üstleniyorlar. *Reflektif Sosyal Bilimler Dergisi*’nin yaşamakta olduğumuz zamanın sorduğu sorulara yanıt verebilmenin yanı sıra yeni sorular sorma konusunda da iddia taşımasını umuyoruz, bu sayımız da daha önceki sayılarımız gibi bu yönde anlamlı bir adım olacak.

Merhum hocamız Aydın Uğur'un söylediği gibi bir dergi çıkarmak bir çocuğun büyümesini seyretmek gibi... Tıpkı ebeveynlik gibi, dergiyi çıkarak ekipte yer almak da çocuğun kendi ayakları üzerinde durabileceği günü özlememize yol açıyor şimdiden. *Reflektif* bugüne kadar editörleri, yazarları, hakemleri, üretim ekibi ve tabii ki okuyucularının desteğiyle gelebildi, umarız ki kendi ayakları üzerinde durduğu gün de etrafı bugünkü kadar destekleyici bir kalabalıkla çevrili olur.

- 1 Van Noorden, R. and Perkel, J. M. (2023). Ai and science: what 1,600 researchers think. *Nature*, 621(7980), 672-675. <https://doi.org/10.1038/d41586-023-02980-0>